“Turonbank” ATB kredit siyosatining iqtisodiy o‘sishga ta’siri asosida kreditlash samaradorligini oshirish yo‘llari

Mengliyeva Shoxista Akmaljonovna
O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti
mengliyevashoxista@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklari kredit siyosatining iqtisodiy o‘sishga ta’siri “Turonbank” ATB faoliyati misolida tadqiq etilgan. Bank kredit portfelining tarkibi va dinamikasi, korporativ, kichik va o‘rta biznes hamda chakana kreditlash segmentlaridagi o‘zgarishlar tahlil qilingan. Kredit resurslarining real sektor, investitsion loyihalar va tadbirkorlik subyektlariga yo‘naltirilishining ishlab chiqarish hajmi, bandlik, eksport salohiyati va iqtisodiy faollikka ta’siri yoritilgan. Shuningdek, kredit siyosati samaradorligini baholashda kredit portfelining o‘sish sur’ati, muammoli kreditlar ulushi, investitsion va kichik biznes kreditlari ulushi kabi ko‘rsatkichlardan foydalanish masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida kredit portfelini diversifikatsiyalash, cash-flow lending mexanizmini kengaytirish, iqtisodiy samaradorlik skoringi va erta ogohlantirish tizimini takomillashtirish hamda “Kreditning iqtisodiy samaradorlik indeksi”ni joriy etish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: kredit siyosati, iqtisodiy o‘sish, tijorat banki, “Turonbank” ATB, kredit portfeli, kreditlash samaradorligi, investitsion kreditlar, kichik va o‘rta biznes, kredit riski, muammoli kreditlar, moliyaviy barqarorlik.

Abstract. This article examines the impact of commercial banks’ credit policy on economic growth using the activities of Turonbank JSCB as a case study. The structure and dynamics of the bank’s loan portfolio, including changes in corporate, small and medium-sized business, and retail lending segments, are analyzed. Particular attention is paid to the impact of allocating credit resources to the real sector, investment projects, and business entities on production, employment, export potential, and economic activity. The study also considers indicators for assessing the efficiency of credit policy, including loan portfolio growth, the share of non-performing loans, and the shares of investment and SME loans. Based on the findings, scientific and practical recommendations are proposed to diversify the loan portfolio, expand cash-flow lending, improve economic efficiency scoring and early warning systems, and introduce an integrated “Credit Economic Efficiency Index”.

Keywords: credit policy, economic growth, commercial bank, Turonbank JSCB, loan portfolio, lending efficiency, investment loans, small and medium-sized enterprises, credit risk, non-performing loans, financial stability.

Аннотация. В статье исследовано влияние кредитной политики коммерческих банков на экономический рост на примере деятельности АКБ «Туронбанк». Проанализированы структура и динамика кредитного портфеля банка, а также изменения в сегментах корпоративного кредитования, кредитования малого и среднего бизнеса и розничного кредитования. Рассмотрено влияние направления кредитных ресурсов в реальный сектор экономики, инвестиционные проекты и предпринимательскую деятельность на объемы производства, занятость населения, экспортный потенциал и экономическую активность. Особое внимание уделено показателям оценки эффективности кредитной политики, включая темпы роста кредитного портфеля, долю проблемных кредитов, инвестиционных кредитов и кредитов субъектам малого и среднего бизнеса. По результатам исследования разработаны научно-практические предложения по диверсификации кредитного портфеля, расширению механизма cash-flow lending, совершенствованию скоринга

экономической эффективности и системы раннего предупреждения, а также внедрению интегрированного «Индекса экономической эффективности кредита».

Ключевые слова: кредитная политика, экономический рост, коммерческий банк, АКБ «Туронбанк», кредитный портфель, эффективность кредитования, инвестиционные кредиты, малый и средний бизнес, кредитный риск, проблемные кредиты, финансовая стабильность.

Zamonaviy iqtisodiyotda bank tizimi moliyaviy resurslarni jamg‘arish va ularni iqtisodiyot tarmoqlari o‘rtasida samarali taqsimlash orqali iqtisodiy o‘sishni ta’minlovchi muhim institutsional mexanizmlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tijorat banklarining kredit siyosati korxonalar investitsion faolligini oshirish, kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish, aholi tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda yalpi ichki mahsulot hajmini ko‘paytirishda muhim o‘rin tutadi.

Bank kredit siyosati kredit resurslarini joylashtirishning ustuvor yo‘nalishlari, kreditlash tamoyillari, kredit portfelini shakllantirish, kredit risklarini boshqarish va muammoli kreditlar darajasini maqbullashtirish bilan bog‘liq chora-tadbirlar majmuasini o‘zida ifodalaydi. Shu jihatdan samarali kredit siyosati nafaqat alohida tijorat bankining moliyaviy barqarorligiga, balki mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ham bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarda bank tizimining moliyaviy vositachilik rolini oshirish, iqtisodiyotning real sektorini kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish, xususiy sektor va tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Banklarning investitsion va kredit faolligi ishlab chiqarishni kengaytirish, asosiy kapitalni yangilash, eksport salohiyatini oshirish va aholi bandligini ta’minlashning muhim moliyaviy manbalaridan biriga aylanmoqda.

2025-yilda O‘zbekiston iqtisodiyotida real yalpi ichki mahsulotning o‘sishi 7,7 foizni tashkil etgan. Shu bilan birga, iqtisodiyotga ajratilgan kreditlar hajmining yillik o‘sishi 15,3 foizni tashkil etgani bank kreditlari va iqtisodiy faollik o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganish zaruratini kuchaytiradi.

Mazkur sharoitda tijorat banklari kredit siyosatining iqtisodiy o‘sishga ta’sirini “Turonbank” ATB misolida tadqiq etish, bank kredit portfelining tarkibiy o‘zgarishlarini baholash hamda kreditlash samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqish dolzarb ahamiyatga ega.

Asosiy qism. Bank kredit siyosatining iqtisodiy o‘sishga ta’siri iqtisodiy nazariyada moliyaviy vositachilik konsepsiyasi bilan bevosita bog‘liq. Tijorat banklari iqtisodiyotdagi vaqtincha bo‘sh pul mablag‘larini jamg‘arib, ularni kredit mexanizmi orqali moliyaviy resurslarga ehtiyoji mavjud bo‘lgan xo‘jalik yurituvchi subyektlarga yo‘naltiradi. Natijada kapitalning tarmoqlararo harakati tezlashadi, investitsion faollik oshadi va ishlab chiqarish hajmining kengayishi uchun moliyaviy sharoit yaratiladi.

Schumpeter bank kreditlarini iqtisodiy taraqqiyot va innovatsion faoliyatni moliyalashtirishning muhim omili sifatida baholagan. Uning yondashuviga ko‘ra, banklar

moliyaviy resurslarni yangi texnologiyalar va innovatsion loyihalarni amalga oshirishga qodir tadbirkorlarga yo‘naltirish orqali iqtisodiy rivojlanishga ta’sir ko‘rsatadi.

McKinnon va Shaw moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlikni tadqiq qilib, moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi investitsiyalar hajmi hamda iqtisodiy faollikni oshirishini asoslab bergan. Levine tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa rivojlangan bank-moliya tizimi kapitalni samarali taqsimlash, risklarni boshqarish va investitsiyalarni rag‘batlantirish orqali uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi qayd etilgan.

Bank kredit siyosatining iqtisodiy o‘sishga ta’sirini quyidagi asosiy yo‘nalishlarda ko‘rish mumkin:

1. korxonalarning aylanma mablag‘larga bo‘lgan ehtiyojini moliyalashtirish;
2. investitsiya loyihalarini uzoq muddatli kreditlash;
3. kichik va o‘rta biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish;
4. yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish va mavjudlarini modernizatsiya qilish;
5. aholi bandligi va daromadlarini oshirish;
6. iste’mol va investitsiya talabini rag‘batlantirish;
7. hududlarning iqtisodiy salohiyatini rivojlantirish.

Shu bilan birga, kreditlash hajmining o‘sishi har doim ham iqtisodiy o‘sishga bir xil darajada ijobiy ta’sir ko‘rsatmaydi. Kreditlarning iqtisodiy samarasi ularning qaysi tarmoqlarga yo‘naltirilishi, kredit portfelining sifati, foiz stavkalari, kredit muddati va banklarning risklarni boshqarish tizimi samaradorligiga bog‘liq.

“Turonbank” ATB faoliyati misolida kredit siyosatining iqtisodiy jarayonlarga ta’sirini bank kredit portfeli dinamikasi orqali baholash mumkin.

1-jadval

“Turonbank” ATB kredit portfelining segmentlar bo‘yicha dinamikasi[1], mlrd so‘m

№	Kredit portfeli segmenti	01.01.2024	01.01.2025	01.11.2025
1.	Korporativ kreditlar	4 914,1	6 151,5	5 853,6
2.	Kichik va o‘rta biznes	4 456,1	4 210,7	4 835,9
3.	Chakana kreditlar	2 525,1	2 195,3	3 359,5
	Jami kredit portfeli	**11 895,3**	**12 557,5**	**14 048,7**

[1] “Turonbank” ATB ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinadiki, “Turonbank” ATBning jami kredit portfeli 2024-yil 1-yanvardagi 11 895,3 mlrd so‘mdan 2025-yil 1-noyabr holatiga 14 048,7 mlrd so‘mga yetgan. Natijada tahlil qilinayotgan davrda kredit portfeli qariyb 18,1 foizga kengaygan.

2025-yil 1-noyabr holatiga korporativ kreditlar 5 853,6 mlrd so‘mni, kichik va o‘rta biznes kreditlari 4 835,9 mlrd so‘mni hamda chakana kreditlar 3 359,5 mlrd so‘mni tashkil etgan. Kredit portfelining bunday diversifikatsiyasi bank tomonidan iqtisodiyotning turli subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlari kengayayotganini ko‘rsatadi.

Ayniqsa, kichik va o‘rta biznesni kreditlash iqtisodiy o‘sishga ta’sir qiluvchi muhim yo‘nalish hisoblanadi. Chunki ushbu segmentda ajratilgan kreditlar ishlab chiqarish, qishloq xo‘jaligi, savdo va xizmat ko‘rsatish sohalaridagi tadbirkorlik faolligini rag‘batlantirib, yangi ish o‘rinlari yaratilishiga xizmat qiladi.

Bank tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlash ham ichki talabning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Ipoteka, ta’lim, mikroqarz va boshqa chakana kreditlar aholining tovar va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq chakana kreditlarning yuqori sur’atlarda o‘sishi aholining qarz yukini ham oshirishi mumkin. Shu sababli kredit siyosatida iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish bilan bir qatorda moliyaviy barqarorlikni ta’minlash tamoyiliga rioya qilish talab etiladi.

2-jadval

Bank kredit siyosatining iqtisodiy o‘sishga ta’sir yo‘nalishlari[2]

№	Kreditlash yo‘nalishi	Iqtisodiy ta’siri
1.	Korporativ kreditlash	Yirik investitsiya loyihalarini moliyalashtirish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish
2.	KO‘Bni kreditlash	Tadbirkorlik faolligi, yangi ish o‘rinlari va hududiy rivojlanishni rag‘batlantirish
3.	Investitsion kreditlar	Asosiy kapitalni yangilash va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish
4.	Eksportyorlarni kreditlash	Eksport hajmi va valyuta tushumlarini oshirish
5.	Ipoteka kreditlari	Qurilish va unga bog‘liq tarmoqlarda talabni rag‘batlantirish
6.	Mikroqarz va mikrokreditlar	O‘zini o‘zi band qilish va kichik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash
7.	Ta’lim kreditlari	Inson kapitalini rivojlantirish

[2] Muallif tomonidan ishlab chiqildi

Bank kredit siyosatining iqtisodiy o‘sishga ta’sirini baholashda kreditlarning faqat miqdoriy o‘sishiga emas, balki sifat ko‘rsatkichlariga ham e’tibor berish lozim. Kredit portfelining haddan tashqari tez kengayishi kredit riskining ortishi, muammoli kreditlarning ko‘payishi va bank kapitaliga bosimning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli bank kredit siyosatining iqtisodiy samaradorligini baholash uchun quyidagi ko‘rsatkichlardan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq:

3-jadval

Kredit siyosati samaradorligini baholash ko‘rsatkichlari[3]

№	Ko‘rsatkich	Iqtisodiy mazmuni
1.	Kredit portfelining o‘sish sur’ati	Bank kredit faolligi darajasini ifodalaydi
2.	NPL koeffitsiyenti	Kredit portfelining sifatini ko‘rsatadi
3.	Kreditlarning aktivlardagi ulushi	Bank aktivlarining kreditlashga yo‘naltirilgan qismini ifodalaydi
4.	KO‘B kreditlari ulushi	Tadbirkorlikni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash darajasini ko‘rsatadi
5.	Investitsion kreditlar ulushi	Uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishga kreditlarning ta’sirini ifodalaydi
6.	ROA va ROE	Kredit siyosatining bank moliyaviy natijalariga ta’sirini ko‘rsatadi
7.	Kredit/GDP koeffitsiyenti	Bank kreditlarining iqtisodiyot miqyosidagi rolini baholaydi

“Turonbank” ATBda 2024-yil uchinchi choragi yakunlari bo‘yicha jami aktivlarning 73 foizini kredit portfeli tashkil etgani kredit operatsiyalari bank faoliyatida ustuvor ahamiyat kasb etishini ko‘rsatadi. Shuning uchun bank kredit siyosatining sifati uning moliyaviy barqarorligi bilan bir qatorda moliyalashtirilayotgan korxonalar va tarmoqlarning rivojlanishiga ham ta’sir qiladi.

Bank kredit siyosati va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlikni ekonometrik baholashda quyidagi modeldan foydalanish mumkin:

$$GDP_t = \beta_0 + \beta_1 CR_t + \beta_2 INVCR_t + \beta_3 SMECR_t + \beta_4 NPL_t + \varepsilon_t$$

[3] Muallif tomonidan ishlab chiqildi

bu yerda:

GDP – real iqtisodiy o‘sish sur’ati;
CR – bank kreditlari hajmi yoki o‘sish sur’ati;
INVCR – investitsion kreditlar hajmi;
SMECR – kichik va o‘rta biznesga ajratilgan kreditlar;
NPL – muammoli kreditlar ulushi;
ε – modelning tasodifiy xatoligi.

Ushbu model orqali kredit portfelining umumiy o‘sishi bilan bir qatorda uning tarkibiy qismlarining iqtisodiy o‘sishga ta’sirini alohida baholash mumkin. Bunda β_1, β_2 va β_3 koeffitsiyentlarining musbat bo‘lishi kreditlash iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatayotganini, NPL koeffitsiyentining ortishi esa ushbu ijobiy ta’sirni kamaytirishi mumkinligini anglatadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining kredit siyosati iqtisodiy o‘sishni moliyaviy ta’minlashning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Kredit resurslarining iqtisodiyotning real sektori, kichik va o‘rta biznes hamda investitsion loyihalarga samarali yo‘naltirilishi ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadlarini ko‘paytirish va iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish imkonini beradi.

“Turonbank” ATB faoliyati tahlili bank kredit portfelining o‘sish tendensiyasiga ega ekanligini ko‘rsatadi. Xususan, 2024-yil 1-yanvardagi 11,9 trln so‘mlik kredit portfeli 2025-yil 1-noyabrga kelib 14,0 trln so‘mdan oshgan. Kredit portfelida korporativ, kichik va o‘rta biznes hamda chakana kreditlash segmentlarining mavjudligi bank kredit siyosatining diversifikatsiyalashganligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, “Turonbank” ATB kredit siyosatining iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sirini kuchaytirish bo‘yicha quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Bank kredit portfelida ishlab chiqarish va yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi loyihalarga ajratiladigan kreditlar ulushini oshirish zarur. Bunda sanoat, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish va xizmatlar sohasi ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanishi maqsadga muvofiq.

2. Kichik va o‘rta biznes subyektlarini kreditlashda loyihaning faqat garov ta’minotiga emas, balki uning pul oqimlari, rentabelligi, ish o‘rinlari yaratish imkoniyati va iqtisodiy samaradorligiga asoslangan cash-flow lending mexanizmini kengaytirish taklif etiladi.

3. Kredit loyihalarini baholashda “iqtisodiy samaradorlik skoringi”ni joriy qilish maqsadga muvofiq. Bunda har bir kredit loyihasi yaratiladigan ish o‘rinlari, ishlab chiqarish hajmi, eksport tushumi, mahalliylashtirish darajasi va qo‘shilgan qiymat ko‘rsatkichlari asosida baholanishi lozim.

4. Bank kredit portfelini tarmoqlar va hududlar bo‘yicha diversifikatsiyalash, alohida tarmoq yoki mijozlar guruhida kredit riskining haddan tashqari konsentratsiyalashuviga yo‘l qo‘ymaslik zarur.

5. Investitsion loyihalarni moliyalashtirishda uzoq muddatli kreditlarning ulushini oshirish va kredit muddatlarini loyihalarning real qoplanish davriga muvofiqlashtirish taklif etiladi.

6. Kredit portfelining sifatini oshirish maqsadida sun’iy intellekt, Big Data va avtomatlashtirilgan skoring imkoniyatlaridan foydalangan holda qarz oluvchilarning kreditga layoqatliligini baholash tizimini takomillashtirish zarur.

7. Muammoli kreditlarning oldini olish uchun “Early Warning System” — erta ogohlantirish tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiq. Bunda mijozning pul oqimi, soliq to‘lovlari, kredit to‘lovlari va boshqa moliyaviy ko‘rsatkichlaridagi salbiy o‘zgarishlar avtomatik monitoring qilinishi lozim.

8. Bank kredit siyosatini makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan muvofiqlashtirish, xususan, iqtisodiy o‘sish, inflyatsiya, Markaziy bank asosiy stavkasi va valyuta kursidagi o‘zgarishlar bo‘yicha stress-test va ssenariy tahlillarini muntazam amalga oshirish zarur.

9. Kredit siyosati samaradorligini faqat kredit portfeli va bank daromadining o‘sishi bilan emas, balki kreditlar hisobidan yaratilgan yangi ish o‘rinlari, ishlab chiqarilgan mahsulot, eksport tushumi va soliq bazasining kengayishi kabi iqtisodiy ko‘rsatkichlar orqali ham baholash tizimini joriy etish taklif etiladi.

10. “Turonbank” ATBda kreditlashning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini baholovchi integrallashgan **“Kreditning iqtisodiy samaradorlik indeksi”**ni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Ushbu indeks kreditning moliyaviy qaytimi bilan bir qatorda uning ishlab chiqarish, bandlik, eksport va hududiy rivojlanishga ta’sirini ham hisobga olishi lozim.

Mazkur takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi “Turonbank” ATB kredit portfelining sifatini oshirish, kredit resurslarini iqtisodiyotning yuqori samaradorlikka ega yo‘nalishlariga yo‘naltirish, kredit risklarini kamaytirish va bank kredit siyosatining mamlakat iqtisodiy o‘sishiga ta’sirini kuchaytirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining bank tizimi va moliyaviy barqarorlik bo‘yicha hisobotlari.

3. “Turonbank” ATBning 2024-yil yakunlari bo‘yicha moliyaviy hisoboti.

4. “Turonbank” ATB. 2025-yil uchun biznes-reja va bank faoliyatining asosiy ko‘rsatkichlari.

5. “Turonbank” ATB. 2026-yil uchun biznes-reja va kredit portfeli ko‘rsatkichlari.

6. Schumpeter, J.A. (1934). *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press.

7. McKinnon, R.I. (1973). *Money and Capital in Economic Development*. Washington, D.C.: Brookings Institution.

8. Shaw, E.S. (1973). *Financial Deepening in Economic Development*. Oxford University Press.

9. Levine, R. (2005). Finance and Growth: Theory and Evidence. *Handbook of Economic Growth*, Vol. 1A.

10. Mishkin, F.S. *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson.

11. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Financial Stability Report 2025*. Toshkent, 2026.

12. “Turonbank” ATB rasmiy ma’lumotlari va moliyaviy hisobotlari.